

Slavenka Drakulić
NEVIDNA ŽENSKA
IN DRUGE ZGODBE

prevedla Mateja Komel Snoj

*Ma mère devient décolorée. Vieillir, c'est se décolorer,
être transparent.*

»Moja mama je zbledela. Postarati se pomeni zbledeti,
biti prosojen.«

Annie Ernaux, Je ne suis pas sortie de ma nuit

Nevidna ženska

Sprašujete me, kaj me je tako vznemirilo.

Kako bi vam to opisala ...? Pred kratkim sem v svojem stanovanju srečala neznano osebo. Namenila sem se ven in obstala. Pred mano je stala sivolasa ženska z modrimi očmi. Osuplo me je gledala, ne da bi trenila. Tujka, a vendar nekako znana, okrog nje sivkasta meglica. Zazdelo se mi je, da vidim duha.

Nisem se takoj prepoznala. Predvsem moji lasje niso osiveli, pogledjte. Vsak mesec si jih redno barvam z L'Oréalovo svetlo blond. In še veliko drugih barv je, nekatere se zdijo blazno vabljive, *champagne*, *strawberry*, *cognac*, kot nekaj, kar se je ali pije, a najljubša mi je ta, od nekaj jo uporabljam. Lase si barvam sama, navadila sem se v vseh teh letih, odkar sem v pokoju. Toda ne gre toliko za lase, moja barva je dovolj svetla, da je v polmraku videti kakor siva. V resnici sem se ustrašila svojega obraza. Veste, bil je zguban kot pri kakšni starki. Kakor da bi v ogledalu zagledala svojo starejšo sestro, ki je že dobrih deset let mrtva. Bili sva si precej podobni. No, najbrž nisem mogla zagledati mrtve sestre! Potrebovala sem trenutek ali dva, da sem se zbrala in doumela, da ženska, ki bulji vame, ni nikakršna prikazen, ampak moj lastni odsev v ogledalu. In spoznanje, da sem to res jaz, me je še bolj šokiralo.

Zakaj sem pomislila, da je pred mano prikazen?

No, bilo je že bolj pozno in mračno, videli so se samo obrisi te osebe. Kot da se nekako ... razblinja?

Kot kadar se pogledate v zelo staro ogledalo, ki ga najedajo rjavi madeži. Madeži se širijo in celotni deli postajajo motni, preostanek podobe pa plava, obrisi so nerazločni, razvodeneli. Malo strašljivo. Lahko je reči, da to ni resnična podoba osebe, a vendar, kot da bi bila. Tako te vidijo drugi ali pa te ne vidijo. Kot da si duh. In ta resnična oseba, to sem doživela, postaja nekako bolj bleda, vse bolj prosojna. Pomislila sem, da je neznana oseba, tujka, nekako vstopila v stanovanje, ker nisem zaklenila vrat. To bi se mi lahko zgodilo, vse pogosteje se mi dogaja, da pozabim zakleniti ali da pustim ključ v ključavnici z zunanje strani. In takrat se mi je posvetilo, da sem to jaz, taka, kakršno me vidijo drugi. Svoja lastna podoba.

Ogledalo je bilo od nekdanj tam, v predsobi, takoj zraven vhodnih vrat. Veliko staro ogledalo, še od pokojne mame, iz njihovega starega stanovanja. Z baročnim okvirjem, ki so ga razjedli črvi. Pozabila sem že, da je tam, z leti se je nakopičilo toliko nepotrebnih stvari. Ves čas načrtujem, da bom temeljito pospravila stanovanje in zavrgla staro šaro, toda nimam moči. Utrujena sem. Morda sem umaknila plašč z obešalnika ali zaveso na oknu in tako znova odkrila zakrito ogledalo. A opazila sem ga šele potem, ko sem v njem zagledala to čudno osebo – sebe.

Po tem srečanju so zame vsa ogledala postala prava môra. Kar naprej gledam osebo, ki stoji pred mano. Sprašujem se, kako je mogoče, da človek ne vidi, ne prepozna takoj svoje podobe. Je mogoče, da sebe vidim tako zelo drugače? Resda se navadno pogledam bežno, na hitro, po naključju, površno, tako kot

pogledamo mimoidoče. Ampak za božjo voljo, skoraj sem se zaletela vase! Šla sem naravnost proti ženski, ki se mi je bližala, ne da bi mi nakazala, da se name-rava umakniti s poti. Ustavila sem se nekaj korakov stran in šele takrat v tej ženski zagledala sebe. Táko, kakršno me vidijo drugi. Kadar me sploh vidijo.

Srečanje s samo sabo, kakor me vidijo drugi, me je vznemirilo še zaradi nekega drugega razloga. Spomnilo me je na nekaj, česar že dlje časa ne opažam. Na pogled moškega. Toda ne, ne kakšnega določene-ga moškega! Nekaj podobnega se včasih zgodi, ko hodim po pločniku in zagledam neznanca, ki gre proti meni. Pločnik je ozek in nujno morava drug mimo drugega. Kadar gresta človeka drug mimo dru-gega, se navadno nagonsko pogledata v oči. Razen če se temu res želita izogniti, a le čemu bi se? Prepriča-na sem bila, da se njuna pogleda neizogibno srečata. Morda zato, ker sem bila tako navajena. On je, reci-mo, srednjih let, na sencih že siv, ampak še vedno ne bi mogel biti tvoj sin, čeprav je mlajši. In takrat za-gledaš njegov pogled. Gleda te, a vidiš, da te ne vidi. Gleda skozi tebe, kot bi bila iz stekla. Vidiš, kako gre njegov pogled skozi tebe. Seveda najprej pomisliš, da je norec, mesečnik, ki se bo zaletel vate. Premika se, kot da te ni, kot da bo šel skozi tebe z vsem tele-som in ne samo s pogledom. Zadnji hip te kljub temu obhodi, kot da bi mu pot zastavil kakšen predmet, motnja, živa ovira. Same sebe nisem prepoznala, in že to je dovolj strašno, zdaj pa me še drugi ne vidijo!

Postala sem ovira, samo to. In to je šele začetek.

Začetek česa?

No ... da ljudje gledajo skozi mene. Ali da, če se jim pogled ustavi na meni, občutim njihovo pomilovanje in včasih tudi gnus, bi rekla. Počutim se vse bolj nevidno, kot da izginjam. Ja, seveda obstajam, ampak kaj to pomeni, če od drugih ne dobivam potrditve svojega obstoja? Če se vedejo, kakor da me ne vidijo?

Živim v bližini velikega križišča. Včasih, kadar je manj prometa in pri dnevni svetlobi, si upam prečkati ulico, ne da bi počakala, da se na semaforju prižge zelena luč. Tega ne bi smela početi, ker avtomobili vozijo hitro in zlahka zbijejo koga, ki teče čez cesto, čeprav je za pešce rdeča. Zgodilo se mi je, da me voznik ni videl in ni upočasnil. Ta izkušnja me je prestrašila. Seveda ne morem več teči niti tega nočem. Včasih stojim na križišču in opazujem, kako vozniki ali voznice, vseeno, zavirajo, ko ulico prečkajo mama z vozičkom, ženska z otroki, mladi ljudje. Nič manj nisem vredna kot dekle, ki je tik pred mano na istem kraju prečkalo križišče, medtem ko je bila na semaforju rdeča. A kljub temu se je voznik vedel, kot da me ni. Tako je drvel, da sem morala stopiti nazaj na pločnik. Seveda to ni bil tisti voznik, ki je zavrl pred dekletom. Pa vendar ...

Sprašujete me, kako si to razlagam.

Zdi se mi, da odkrivam novo razsežnost obstajanja. Obstajam in hkrati ne obstajam, ker vse bolj ... bledim. Morda v družbi obstaja navada, ki ne dovoljuje, da bi starejšim ženskam rekli, da se pravzaprav

spreminjajo v steklo? Najprej v motno in potem v popolnoma prozorno. Njihova velikost je brez pomena, teža in višina sta zanemarljivi. Obleka prav tako.

Ni čisto tako, kot da ne obstajaš, ampak kot da živiš v neki drugi razsežnosti. Vse je enako, a vendar – ni enako. Ljudje se do tebe vedejo drugače, kot nevidna ženska pa se moraš temu prilagoditi. Le da to meni ne uspeva najbolje. Nasprotno, dolgo sploh nisem doumela, da postajam nevidna. V trgovini, banki, pred katerimkoli okencem, na ulici ...

Precej časa sem potrebovala, da sem opazila, kako izginjam, in najprej sem to videla v očeh drugih. Najtežje mi je pravzaprav to, da samo sebe vidim enako jasno kot prej. Zavedam se spremembe, vendar sem še vedno vidna in resnična, živa oseba, čeprav sem se postarala.

Pomislila sem: če že obstajam v nevidni obliki, ali je morda prozorna snov, v katero se spreminjam, čisti duh?

Ja, sprašujem, čeprav vem, da vi na to nimate odgovora.

Opazili ste, da do zdaj nisem uporabila besede »staranja«. To je proces, sprva čisto počasen in skoraj neopazen. V nekem trenutku začne postajati čedalje hitrejši in šele takrat ga opazite, morda zato, ker ga opaža že kdo drug, potem pa skoraj nenadoma postanete – stari.

Pravite, da gre za negativno predstavo o sebi.

Ne, ne! Težava je ravno ta, da nimam take negativne predstave, kratko malo se vidim drugačno, kot me vidijo drugi. Nikakor ne kot neznano žensko v ogledalu.

Ali kot prikazen. Ali prosojnega duha. Gre za druge, za njihovo opažanje. Takoj ko te drugi ljudje nehajo opažati, tudi same sebe ne vidiš več.

Zanima vas, kdaj sem začutila, da se spreminjam, da se staram.

Najprej se je spremenilo moje telo. Sprva sem to opažala pri kupovanju novih oblačil. Kot da mi nenadoma ne bi nič več pristajalo. Ali bolje rečeno, počutila sem se, kot da bi pomerjala tuja oblačila. A še dan prej so bile v pasu stisnjene obleke in oprijete majice videti na meni čisto dobro. Kako to, da ni bilo ničesar več, kar bi mi ustrezalo? Vse je postalo preozko in prekratko, nekako neprikladno. Nisem več imela moči, da bi sploh kaj pomerila. Postalo mi je nadležno, nesmiselno. Ure in ure porabiš, da pregledaš kupe oblačil in najdeš nekaj, kar ti je všeč. Potem me je bilo groza kabin, tiste neonske luči in utesnjene prostora, v katerem se slečeš, izogibajoč se pogledu na svoje utrujeno, uvelo telo, na odvečne kilograme, povešeno kožo. Ne, ne, ni bilo krivo moje trenutno razpoloženje. Prav nasprotno, v slabo voljo me je spravilo to, da mi nič ne pristaja. Začela sem se obotavljati pred vhodom v trgovine, v katerih so me prodajalke še prejšnji dan pristrčno pozdravljale, saj sem precej zapravila zase in to se je videlo.

Če se zdaj vendarle odločim in vstopim, me mlada prodajalka meri od glave do pet in presoja, ali ji bom samo jemala čas. Nič kaj prijazne niso te prelepe deklice. Osorne so in zaradi njih se boleče zavedam svojih let. Pri teh letih bi morala biti bolj samozavestna,

si rečem. Ne dovôli si, da ti neka smrklja prepreči nakupovanje. Dokler imaš denar, si ti gospodarica. Vendar tudi to ne pomaga. Slabo se počutim, ne hodim več po nakupih.

Včasih sem uživala v lepih čevljih. Toda ko nisem več mogla hoditi z visokimi petami, sem ugotovila, da so elegantni salonarji z nizko peto prava redkost. Prej na to nisem bila pozorna, zdelo se mi je, da se dobijo vse vrste čevljev in da so vsi moderni. Ko so me začeli boleti podplati – gospa, stopala se vam posedajo, mi je pojasnil ortoped –, sem začela nositi tenisne. Spominjam se, ko mi je neko poletje prijateljica pokazala izkrivljena palca na nogah. Takrat je bila stara šele šestinpetdeset let. Stopala se ti posedajo, sem rekla, ona pa me je začudeno pogledala. Bo že minilo, je odmahnila. Ni minilo, bolečina je bila vse močnejša, dokler ni tudi ona začela nositi udobnih čevljev brez pete.

Ampak vprašali ste me, kdaj se je začela moja nevidnost, kakor to sama imenujem.

Še nedavno bi rekla, da se je začela ob srečanju z neznano žensko v ogledalu, s tem da nisem prepoznala same sebe. Ko zdaj razmišljam o tem, bi rekla, da gre za dolgotrajen proces. Imenovala bi ga kronika izginjanja. Nenavadno je, kako posamezni deli osebe polagoma izginjajo.

Ali najprej začne izginjati obraz?

Kje pa, obraz ni prvi! Z današnjega stališča vem, da začne obraz izginjati zadnji. Ne zagledaš se vanj,

vendar ga vidiš, vsak dan se srečuješ z njim. Tudi ljudje okrog tebe gledajo samo tvoj obraz.

Prva znamenja nevidnosti se začnejo v postelji, ne na ulici. V zakonski postelji. Moj mož in moja nevidnost sta tesno povezana. Začelo se je na moj triinšestdeseti rojstni dan.

Malo je popil. Ko sem se pozneje v spalnici slačila, mi je rekel, da sem debela. Tako je, debela! Tega mi ni rekel še nikoli prej, nikoli ni uporabil te besede.

Tudi on ni bil prav suh. To je rekel, kot da je ravno takrat – po dolgem času – pogledal to telo, moje postarano telo. In zazdelo se mu je neznano. Ko ga je vendarle prepoznal, se je zdelo, kot da bi ga s temi svojimi besedami hkrati priznal in zavrzel. Zavrženost, natanko tako sem se počutila v tistem trenutku. Nisem še pozabila groznega občutka sramu, ki me je obšel, ko sem gola stala pred njim, ki me je videl takšno. Spominjam se, da sem bila v menopavzi in se mi je naredil trebušček, ki sem ga z obleko zlahka prikrila. To se dogaja vsem ženskam. Imela sem morda pet kilogramov preveč, toda videti sem bila veliko bolje od njega s tistim njegovim pivskim trebuhom.

Vem, morala bi se lotiti diete, izgubiti te preklete kilograme. Hoditi k telovadbi ali na jogo ... morala bi bolj skrbeti zase. Toda takrat nisem imela časa, hodila sem še v službo, imela sem zanimivo delo, družbo. Sicer pa, ali se je on ukvarjal s sabo? Ni se. Njemu se je zdelo normalno, da se jaz ukvarjam, on pa ne. Bilo je, kot da bi mi nepričakovano primazal klofuto, čeprav se ni to nikoli zgodilo.

Vse bolj sem se počutila kot kos pohištva, koristen kos, ki samo občasno govori, bolj poslušša, kuha, rešuje moža pred osamljenostjo in depresijo. Moj mož je bil dober človek, vendar so ga zanimale predvsem knjige in ne ljudje. Ni živel čisto v tem svetu. Bila sem njegova skoraj edina vez z resničnostjo, vse dokler ni dementen umrl.

In tako sem se tisti večer umaknila na svojo stran zakonske postelje. Stegnil je roko, da bi me potegnili k sebi in objel kot vedno pred spanjem. Vedel je, da je rekel nekaj grdega. Nisem tako mislil, mi je zašepetal. Ni tako mislil, rekel pa je, ker me je natanko tako videl.

Obležala sem na svoji strani postelje. Ne obupavaj zaradi njega, ni vredno, sem si rekla.

A pride tudi čas, ko smo prestare in prepametne, da bi trpele zaradi takih besed. Takrat sem se vedla zelo razumsko in umirjeno. Toda bolečina, ki sem jo začutila, je ostala, še zdaj je tu, čutim jo, skoraj otipam jo lahko kot majhno zatrdlino v prsih. Ja, seveda na levi strani. Tu nekje pri srcu. Kot kamenček, ki žuli.

Nisem si več želela biti intimna z njim. Poskušala sva, kako da ne, nekajkrat. Od časa do časa je pokazal rahlo zanimanje, bolj iz navade. In odzvala sem se, prav tako iz navade. A nisem se več preoblačila v spalnici, ampak v kopalnici, svilene spodnje hlačke s čipko sem zamenjala z bombažnimi do pasu, intimnosti je bilo zame konec. Torej nekje pri petinšestdesetih. Pa tudi prijetno mi ni bilo več. V nekem trenutku je odnos postal boleč. Ko mi je ginekologinja dala kremo

(»sluznica se mi zdi zelo suha«), je bilo že prepozno, nisem je več potrebovala.

Skupaj sva živela iz ljubezni, ki se je spremenila v solidarnost, iz navade, ki je postala dolžnost, in zato, ker sva se bala ostati čisto sama. Toda muči me, da nisva znala drug drugemu bolj pomagati. Ni me več mogel obvarovati pred strahom in bolečino. Ali to sploh kdo zmore?

Nihče več se me ne dotika, razen roke zdravnika, frizerke, zobozdravnika, a to niso nežni dotiki, vsi samo nekaj popravljajo.

Pred kratkim sem v bolnišnici čakala več ur, da pridem na vrsto za najbolj navaden pregled oči zaradi mreže. Spominjam se, da sem popolnoma nemočna sedela v množici prav tako nemočnih ljudi. Naši kartoni so bili v ordinacijah, v rokah sester, ki so občasnno prišle ven in nas klicale po imenu. Ko sem bila na vrsti, sem bila že prilepljena na stol. Pregled je bil kratek in je le potrdil, kar sem že tako ali tako čutila, nekakšno plazečo se slepoto. Po tolikem sedenju, čakanju in glasno izrečeni potrditvi, da mi odpoveduje del telesa, sem se počutila napol mrtvo. Komaj sem čakala, da pridem domov.

Potrebujem vse več časa, da se rešim depresije, in včasih tega ne zmorem sama. Potrebujem človeka, ki bi mi lahko povedala, da se bojim slepote, da sem utrujena in ne morem več čakati po čakalnicah, da bi mi potrdili, kar že tako ali tako vem, namreč da za to ni zdravila.

Poklicala sem prijateljico. Poslušala je moje ne predolgo tarnanje, poskus, da bi ji opisala občutek potapljanja, dušenja, izginjanja ... Potem sem se počutila še slabše. Kaj sem pričakovala? Kaj bi mi moral kdo reči, da bi se počutila bolje? Pomislila sem, da bi polna kad tople vode z dišečo peno morda olajšala krč, ki ga čutim v vsakem delu telesa, vendar se mi je zdelo prenaporno odpreti pipo in čakati, da bi se kad napolnila. Legla sem na kavč, se pokrila čez glavo in jokala. Nikogar ni bilo, ki bi me vsaj prijel za roko, čeprav vem, da ni tolažbe. Izkušnja, ko se dušiš od strahu, je tako ali tako neprenosljiva.

Ko mi je umrl mož, sem več dni prala zavese. Nisem jih samo prala, ampak tudi škrobila in potem še likala. Tega nisem počela nikoli prej. V življenju nisem oprala zaves! To je bil nekakšen očiščevalni obred. Pokopavala sem preteklost, mladost. S počasnimi gibi sem z likalnikom gladila zavese iz tankega bombažnega platna z všitimi čipkami. Vendar jih nisem znova obesila na okna.

Namesto da bi šla s prijateljicami v kavarno ali na koncert in včasih v gledališče, že dolgo zvečer gledam televizijo. Ne, ne berem kot prej. Vse slabše vidim. Ne hodim ven, še zlasti ne zvečer, tema me moti. Nekako me bolj zanimajo tuja življenja, a ne življenja resničnih ljudi, ampak tista v televizijskih serijah ali filmih. Ko se predramim iz otopelega bolščanja, čutim, kako sem prazna in kako je praznina v glavi zapolnjena z blagodejnimi pajčevinastimi vsebinami, ki me uspavajo in mi ne dajo, da bi razmišljala.

Sprašujem se, čemu vam vse to pripovedujem.

Vznemirilo me je srečanje s samo sabo v ogledalu. Prijateljica me je pripeljala k vam, najbrž zato, da bi me pomirili. Ampak kako bi mi sploh lahko pomagali? Ja, edino tako, da me poslušate ... Ali da mi vendarle napišete recept za kakšne tablete?

To ni nič

To ni nič, je rekel zdravnik, ne da bi odvrnil pogled od računalniškega zaslona, na katerem so bili krvni izvidi. Pri tem je odmahnil z roko, kot da bi hotel odgnati muho. Vaši izvidi so popolnoma v redu, je dodal v gotovosti, da jo bodo njegove besede nazadnje le prepričale. A njo je vznemiril prav njegov mali zavračajoči gib z roko, s katerim kot da je sporočil, da tu ni več kaj reči. Majhne črne številke pravijo, da je zdrava, čemu potem ona trdi nasprotno?

Neodločno je stala med vrati ordinacije, z roko na kljuki in z občutkom, da njen splošni zdravnik sploh ne razume, o čem mu govori. Prostor je bil majhen in zadušljiv, toliko da so vanj spravili ozko posteljo, pisalno mizo, omarico za zdravila in dva stola. Miza je bila čez in čez polna papirja – zakaj toliko papirja, ko pa ima računalnik? – in nepopitih skodelic kave. Človek v ne ravno čisti halji, ki tu preživlja dneve, se ji je nenadoma zasmilil.

Pljučnica je minila. Počutila se je dobro, toda od tistega dogodka se je vendarle nekaj spremenilo. Ni bilo povezano z izvidi. Ona sama se je spremenila in to mu je poskušala pojasniti. Še enkrat mu je morala ponoviti, da se spominja, kako je oblekla plašč, odšla iz stanovanja in vstopila v dvigalo. Bila je nedelja zgodaj zjutraj, zelo zgodaj, zunaj ni imela nobenega opravka. Potem se spominja tega, da zvoní pri vratih svojega lastnega doma, ker nima ključa. Odšla je brez ključa, brez torbice, v copatih. Kaj se je zgodilo

v nekaj minutah, preden jo je opazil sosed, ki je peljal psa na sprehod? To jo strašno muči. Ne more nehati razmišljati o luknji v spominu.

Gospa – zdravnikov glas je bil poudarjeno in po nepotrebnem potrpežljiv –, to se dogaja. Obstal je, naredil požirek in jo končno pogledal. Poznala sta se dolgo, odkar se je priselila v ta del mesta. Ni rekel »v vaših letih«, čeprav je nameraval, videlo se je po njegovem izrazu na obrazu. Vnetje je povzročilo hudo povišan krvni sladkor, kar je delovalo enako kot pijanost. In pijani ljudje se včasih ne spomnijo, kaj so počeli. V resnici gre za kemično reakcijo v možganih, ki povzroči kratkotrajno izgubo spomina. Torej nič dramatičnega, kar bi vas moralo skrbeti, razen če se ponovi.

Zdaj bi ji pojasnilo moralo zadostovati, toda za vsak primer mu je dodal še medel nasmeh.

Ampak od takrat se počutim negotovo, je rekla trmasto. Ni še nameravala pritisniti na kljuko na vratih.

To bo minilo, je odvrnil, medtem ko jo je trepljal po hrbtu. V resnici jo je nežno potisnil iz ordinacije. Medicinska sestra ji je izročila napotnico za kontrolni pregled v bolnišnici. Tudi ona že leta sedi tu, v vmesnem času je rodila dva otroka, najbrž že hodita v šolo. Čudno, njena soba je veliko večja od ordinacije, je pomislila, kot da vse to vidi prvič.

Čakalnica je bila polna, zato zdravniku ni mogla preveč zameriti, da nima časa poslušati o njenih duševnih težavah, ki so kemičnega izvora in zato najverjetneje brez trajnih posledic.

Čeprav so bile posledice še kako tu: nemir in negotovost. Zdelo se ji je, da so trajne. Čutila jih je že

več kot mesec dni. Če bi zdravnika ali kogarkoli drugega zanimalo, bi povedala, kako se je znašla v tem stanju. Prejšnjo noč je zaradi visoke vročine nemirno spala in si morala dvakrat preobleči spalno srajco, ki je bila premočena od potu. Ko je vstala, je bila ura natanko sedem in termometer na kuhinjskem balkonu je kazal minus deset. Potem si je čez spalno srajco oblekla plašč in odšla iz stanovanja. Čemu se je odpravila ven v ledeno nedeljsko jutro, kateri nujen popravek je imela? Še zdaj se ne more spomniti. Kot je izvedela pozneje, je sosed, ki se je s psom vračal iz parka, v pritličju odprl vrata dvigala ter jo našel tam brez kape in v copatih. Kam ste v tem mrazu namenjeni tako zgodaj? jo je vprašal. Menda je zamrmrala nekaj nepovezanega. Človek je videl, da ni čisto prisebna, in pomislil, da je pijana. Kot da bi tvoja mama malo zaudarjala po alkoholu, ampak vem, da ne pije, je rekel njeni hčerki, ki jo je poklical takoj potem. Hladno je, obujte se, pa boste potem šli ven, je rekel, kot da bi govoril neubogljivemu otroku, in pritisnil gumb za njeno nadstropje. Izstopila je in segla v žep, da bi vzela ključ. Ni ga bilo in to je bilo prvo, kar jo je začudilo. Pozvonila je pri vratih. Odprl ji je mož, še v pižami. Bil je osupel, najbrž sploh ni opazil, da je ni v stanovanju. Kam si pa šla, za božjo voljo? Ne vem, je odvrnila, in to je bilo res. Kako je mogoče, da ne veš? Na to ni imela kaj reči, ker se je tudi sama spraševala. Nekaj časa sta stala med vrati, ne da bi vedela, kaj naj.

Potem je še nekaj časa sedela pri kuhinjski mizi, brez misli, prestrašena. Ko je sosed poklical hčerko,

je ta prišla in jo odpeljala v bolnišnico. Tam so ji vzeli kri. Izvide je dobila takoj. Bili ste na robu diabetične kome, je sočutno rekla starejša od dveh dežurnih sester. Beseda »koma« ji je zazvenela nekako mehko, manj preteče kot sicer. Ni imela moči, da bi prosila za pojasnilo, ker je čutila, kako ji raste vročina. Šklepetala je na postelji v sobici in transfuzija ji je prepočasni kapljala v veno. Njena hči je bleda in z zaskrbljenim pogledom sedela na stolu. Žal ji je bilo zaradi tega, pokvarila sem ji nedeljo, vzela čas, ki bi ga imela zase, je pomislila, medtem ko je tekočina še počasneje iztekala iz vrečice. Še kakšnih štirideset minut, je rekla mlajša sestra, ko je prišla preverit infuzijo. Tako dolgo, je pomislila in potonila v polsen. Samo toliko je odprla oči, da bi se prepričala, ali ni morda sama. Toda hči je sedela enako nepremično, z enako zaskrbljenim pogledom.

Trajalo je kakšen mesec dni, da si je opomogla in da se je nazadnje končala »ta grda epizoda«, kot je govoril njen mož. Do tega obiska pri zdravniku ni nikomur niti poskusila zaupati, kako zelo jo je osupnilo, da se ne more spomniti tistih nekaj minut med vstopom v dvigalo in izstopom iz njega. Nekaj popolnoma neizrazitih minut, v katerih se ni zgodilo nič pomembnega. A to so bile njene minute. Drobčen del njenega zavestnega, budnega življenja je bil nepovrnljivo izgubljen. Ni pomembno, kaj je bil vzrok za to, prvič je začutila, da je izgubila nadzor nad sabo. S to izgubo ali morda ravno med njo je začutila, da je stopila v neznano.

Če ji ne bi ostalo v spominu, da je izgubila zmogljivost pomnjenja, bi še imela upanje, da bo po tem dogodku živela kot prej. Tako pa se je globoko v njej nekaj porušilo, neko ravnovesje, ki se je zdaj nepovrnljivo prevesilo na eno stran in ga ne bo več mogla vrniti. Z obema rokama je držala skodelico toplega čaja. Čutila je toploto in svoje roke, ki so se grele, a manjkal ji je občutek celote. Ne, ni bila več cela. V nekem trenutku ji je ušel delček resničnosti in naredil luknjico, skozi katero je iztekel.

Nič več ni bilo tako kot prej. Niti kuhinja, miza, pri kateri je sedela, svetloba, posoda v pomivalnem koritu, zvoki iz kopalnice, še hupanje avtomobilov na cesti ne.

Šele ko je nekega večera vstala, da bi odcedila skuhanane testenine, šele ko je stresla testenine v cedilo in je voda odtekla, je doumela, da je sama kot ta posoda. Toda v nasprotju s cedilom, ki pušča na vse strani, je bila luknjica, skozi katero je iztekel spomin, s prostim očesom nevidna in nepopravljiva. Komajda jo je slutila, vendar je vedela, da obstaja, in čutila, da počasi, a nezadržno izgublja samo sebe.

Šibka zimska svetloba je zajela kuhinjo. Kdo ve, koliko časa bom še, je pomislila, zavedajoč se, kako nesmiselno je to vprašanje. To odtekanje, kapljanje, praznjenje ni bilo več ločeno od nje, tako kot tudi luknjice ni brez posode. Laže mi bo, ko se ne bom več mogla spomniti, da se ne spominjam, si je rekla, ko je skledo s testeninami in omako postavljala na mizo, pogrnjeno za večerjo.

Nedelja je tiha in siva

Nedelja je tiha in siva. Osamljenost me ovija kot plašč. Ko slišim mamin glas, mi je še huje. Danes zjutraj sem se pogovarjala z njo, zdela se je bolj vedra kot včeraj. Ozdravela je od gripe in to jo je razveselilo. Zdi se mi, da je veliko boljše kot zadnja dva dneva. A brž ko sva se zapletli v pogovor, ker sem jo vprašala, kdo vse jo je obiskal, mi je rekla: Veš, obiskala me je nekdanja sosedka in mi prinesla suhe piškote, prav fini so. Že sem hotela reči, da to ni bila sosedka, ker je v Zagrebu, prav tako kot jaz. A sem samo potrdila njene besede. Tako se zdaj pogovarjam z njo, pritrjujem vsemu, kar reče. Izkušnje so me naučile, da je vse drugo brez smisla. Pritrjujem ji tudi, kadar se pritožuje, da v njeni garsonjeri v domu ni kopalnice, čeprav seveda je. Ali da ne more vstati iz postelje, ker jo pečejo stopala. Ali da jo sestre zanemarjajo, ker ji ne prinašajo hrane.

Pozneje mi je sestra povedala, da so se ji halucinacije pojavile pred nekaj dnevi, ko je vzela novo zdravilo. S četrtna na petek je videla ljudi, ki se prerivajo v njeni sobi. V petek zjutraj jo je obiskal neznan fant. Očitno živi v dveh vzporednih resničnostih.

Psihiatrinja me je opozorila, da se to lahko zgodi čez noč in ni nujno, da je vzrok zdravilo.

Bojim se, da je to začetek konca, vendar si ne upam razmišljati o tem. Prijateljica me nerodno tolaži: No, mami bo kmalu šestinosemdeset let. Želi povedati, da je njen čas minil. Toda zaradi nekega razloga je

konec vedno nepričakovan. Tolaži me samo to, da mi je mama naročila, naj ji kupim jopico iz kašmirja, kar je dobro znamenje. Hitro sem privolila, nisem imela drugega odgovora.

Moram jo obiskati. Odločitev je vedno težka, bojim se, kaj me bo pričakalo.

V sredo mi odpre vrata svoje garsonjere v domu za starejše, me spusti noter in potem sede k mizi.

Zdi se mi, da zaznam nežen vonj po jasmínu. Od kod prihaja? Vem, da ima rada ta vonj. Spominjam se, kako sva nekoč v Pulju ure in ure iskali ulico, v kateri je živila pred približno šestdesetimi leti, in da je hišo prepoznala po vonju. Via Petrarca, tako se je ulica imenovala leta 1948, ko je italijanska manjšina zapustila mesto. Ustavili sva nekaj mimoidočih, ki se niso mogli spomniti, kako se ulica imenuje zdaj. Mama je vedela, da je blizu Splošne bolnišnice in da se spušča navpično nanjo. Prehodili sva nekaj ulic, tisto popoldne v poznem poletju sva se vzpenjali in spuščali, vse dokler se ni ustavila pred neko enonadstropno hišo. Po več kot pol stoletja jo je prepoznala. Tukaj je bilo, je rekla. To je bilo najino prvo stanovanje, tu v pritličju, ki gleda na vrt. Takrat je bila stara enaindvajset let, prvič je odšla od doma in se z možem znašla v neznanem mestu, v katerem je dobil službo. Občutek negotovosti je ublažilo dvorišče, ki je pozno spomladi, ko sta pripotovala, dišalo po jasmínu. Tam nista ostala dolgo, že po letu dni sta bila nekje drugje. Glej, magnolija je še vedno tukaj, na vrtu, in jasmín tudi. In res, čez ograjo se je nagibala ogromna krošnja

magnolije, katere cvetovi so se že osuli, na vrtu pa je cvetel jasmin. Vdihnila sem močan vonj, starodavni vonj puljskega vrta, ki je mami ostal v spominu kot vonj iz mladosti.

Prednjo položim jopico iz kašmirja, ki mi jo je naročila, vendar zavoja ne odpre takoj, tako kot navadno. Užaljena sem. Mi hoče reči, da sem to pomembno nalogo opravila prepozno? Pa saj je še zima ... Nisem je videla nekaj mesecev. Pravzaprav natanko tri mesece. Moram se potruditi, da bom natančna, čas je pomemben. Potruditi se moram, da se bom zavedala minevanja časa, njenega in svojega. Kajti ko sedi z rokami na belem prtu z modrimi cvetki, vidim, da je v teh treh mesecih zelo shujšala. Njena ramena pod sivo majico so koščena in roke tanke, ročice so, le da tako čebliamo otrokom, ne pa starcem. Kot da se topi in manjša pred mojimi očmi. Nenadoma je popolnoma jasno, da je kmalu ne bo več. Sprašujem se, kako dolgo bodo srce in pljuča še zdržala.

Ko sediva pri mizi, pada v sobo sončni žarek in osvetljuje tla. Mojstri so položili laminat, ceneno plastiko. Ali ji res nisem mogla privoščiti parketa? Ne, nisem mogla. Kajti ko smo urejali stanovanjce v domu za starejše, smo morali ne samo zamenjati pod in prebeliti stene, ampak tudi prenoviti celotno kopalnico in kupiti novo pohištvo, saj domsko zanj nikakor ni prišlo v poštev. In ko je bilo vse končano, se je razjezila nad mlado čistilko, ki ji je rekla: Škoda je porabiti toliko denarja za prenovo stanovanja za teh nekaj let, kolikor vam jih je ostalo. Razburjeno

me je poklicala. Kaj pa ona ve, koliko let mi je še ostalo? Kako mi je lahko rekla kaj takega? Saj lahko sama jutri umre na prehodu za pešce! Ja, mama, tega ti ne bi smela reči, sem jo tolažila. A pomislila sem, da dekle govori iz izkušenj. Toda za mamó je bilo nepredstavljivo, da bi se vselila v prostor z obrabljenim tapisomom na tleh, razmajanim pohištvo in kopalnico, obloženo z rjavimi – rjavimi! – ploščicami.

V domu je že štiri leta. Bojim se jo gledati tako do kraja shujšano. Poskušam odvrniti pogled od njenih ramen in mršavih rok. Gledam tanko kožo na podlakti, ki ji visi, zgubana kot najfnejša svila. In mislim, pravzaprav upam, da se ne zaveda, da se bo kmalu tudi sama spremenila v prah, v drobne delce, podobne tistim, ki migotajo v sončnih žarkih. Nočem je gledati in se spraševati, ali jo vidim zadnjič. Spet odmaknem pogled in jo zasipam s ploho besed. Govorim o snegu na cesti, o zemljišču, za katero bi bilo treba urediti dokumente. Prepričana sem, da s tem tudi njej odvracam pozornost, toda obe veva, da moje besede niso nič drugega kot beg od resničnosti. Od sobe, v kateri sedi suha in preveč tiha. Upam, da ne opazi solz, ki mi vrejo v oči.

Rada bi jo objela, a tega ne naredim. Pravzaprav bi rada, da bi ona objela mene, da bi me potolažila. Ne razumem – ne še –, da ta šibka starka pri mizi nima več niti toliko moči, da bi me objela. Jaz pa v tem trenutku obupno potrebujem njen objem.

Ko se vrtim okrog štedilnika in kuham kavo, se počasi mrači. Čutim, kako mi žalost vse močnejše pritiska na ramena, ne morem več vdihniti s polnimi

pljuči. Prižgem luč, vrečko z novo jopico odstranim z mize ter nanjo postavim kavo in skodelici. Kako to, da šele zdaj vidim njene roke?

Sicer je videti kot navadno, naličena in skrbno urejena. Vem, zgodaj je vstala, da bi se naličila. Ne prenese, da bi jo kdo videl brez ličil. Trudi se, da bi ostala oseba in ne samo telo. Spet si si kupila nove čevlje, rečem, in se takoj ugriznem v jezik. Pa kaj, poceni so bili, kljubovalno odvrne. Kljubuje, a ne samo meni, tudi starosti. Kot kadar si poleti noče nadeti obleke z naramnicami, ker ima zgubane nadlakti in jih ne želi izpostavljati pogledom.

Želela sem si študirati medicino, pa mi domači niso dovolili, še zlasti mama je bila proti, reče nenadoma nekako otožno, brez kakršnegakoli povoda. To prvič slišim in pri sebi takoj odkimavam, ni res, izmišlja si. Zdaj ima čas in popravlja preteklost. Ko bi vsaj molčala ali ne govorila stvari, ki me živcirajo! Le kdo ji je vcepil misel, da si je želela študirati? Vem, soseda v istem nadstropju je profesorica, in mama se verjetno želi opravičiti pred njo, ker sama ni študirala, ter si zato naknadno izmišlja opravičilo. Prepozno je za izmišljanje preteklosti, pomislim, vendar molčim. Toda zakaj ji pravzaprav ne verjamem? Zato ker se mi zdi, da s tem stavkom jemlje vrednost svojemu življenju. Kot bi hotela reči: Veš, boljša sem, kot se ti zdim, človek z ideali, ki so ostali neizpolnjeni, ker ni bilo druge izbire. V meni se poraja krivda, kot da jo s svojim dvomom tudi sama nekako omalovažujem. Ko nalivam kavo in poslušam njene besede, me – kot

že tolikokrat dotlej – preplavljajo popolnoma nasprotujoči si občutki.

Niti uro nisem tu, a obisk postaja nevzdržen, počutim se kot v vroči pečici. Koliko časa se spodobi sedeti za mizo, se dušiti v njeni sobi, v njeni navzočnosti? Jezna sem brez jasnega razloga. Čeprav vem, da je skriti razlog ta, da vidim, kako me zapušča.

Molčim. Bolšчим v steno. Na njej visi očetova fotografija. Minilo je več kot dvajset let, odkar ga je smrt izbrisala iz naših življenj, in sicer tako do konca, tako grozljivo brez sledu, da se včasih zdi, kot da ga sploh ne bi bilo. Kratko malo ga ne omenjamo. Najprej je odšel iz naših življenj, potem iz pogovorov in nazadnje iz spomina. Spomin nanj živi tam, kjer so njegovi ostanki, na pokopališču. Mama še vedno odide tja za vse svete in navadno nese novo plastično cvetje, ker se dlje ohrani. Tako kot laminat na tleh. Pravzaprav se mi zdi, da se s tem spominja, da je bil ta človek njen mož in je z njim živela več kot štirideset let.

Ko bi vsaj lahko živela s tabo, samo medve, zavzdihne, lačna moje pozornosti. Sebična je, to je starčevska sebičnost, pomislim. A v istem hipu me zapeče vest: spomnim se, kako sva nekoč hodili ob obali ter se je mama nekako opotekla in padla. Padla je naprej, na bok, in ostala brez sape. Dolgo je potrebovala, da je spet vdihnila. Potožila mi je, da ne more vdihniti zaradi ostre bolečine v prsnem košu. Samo malo si se potolkla po rebrih, sem rekla, bo že minilo. Nisva šli k zdravniku. Več mesecev jo je zelo bolelo.

Ko je bila veliko pozneje na rentgenskem pregledu, ji je zdravnik povedal, da si je zlomila rebro. Zakaj ji nisem verjela, ko je govorila, da jo boli?

Ko bi vsaj lahko živela s tabo, reče, a medtem ko govori, se gotovo ne spominja več, kako je bilo videti takšno življenje. Stara je bila triinsedemdeset let, ko so jo operirali zaradi raka na dojki. Dojko so ji odstranili. Bila je še obvezana, a se je v spalni srajci in jutranji halji že vrtela okrog štedilnika. Vrnila sem se s potovanja čez ocean in bila zaradi časovne razlike še čisto omotična. Čeprav je komajda premikala desno roko, mi je hotela pripraviti nekaj toplega za pojesti. Izvoli, ampak ni kruha, je rekla, ko je polagala na mizo krožnik, poln goste lečne juhe. Z levo roko, desna je bila še otečena in boleča. Ni kruha, sem se zadržala, iz Amerike priletim, da bi te videla, in potem – ni niti kruha! Mama je obstala in se počasi nejeverno obrnila. Nisem mogla v trgovino, ne morem se obleči, je zajecljala. Ko se je opravičevala, nisem čutila niti kančka usmiljenja, samo še bolj sem se razbesnela. Nisem pokazala niti malo razumevanja, vsaj navideznega kot kakšna soseda ali znanka. Rak na dojki – sem sploh pomislila, kaj je zanj po menila operacija, pri kateri so ji v celoti odstranili dojko? Nisem hotela vedeti za njeno bolezen, ker čustveno nisem zmoгла prenesti še njene bolečine. Moja sebičnost – otroška ali zaradi strahu, vseeno – je bila veliko bolj kruta od njene. Pomembnejše mi je bilo moje lastno gorje.

Takole je bilo, ko sva bili skupaj. Njena želja po pozornosti in moj občutek nenehne krivde, ki mi ga

je vsiljevala njena navzočnost, sta ustvarjala vzdušje napetosti, v katerem je imela vsaka izrečena beseda dodaten pomen.

V pogovoru z njo so se usmiljenje in jeza, grobost in nežnost izmenjevali pravilno, ritmično, kot bitje srca.

Sediva pri mizi in po najinih žilah namesto krvi teče čas.

Zakaj me nikoli ne pokličeš?

Lahko bi me pogosteje obiskala.

Hrana tu je slaba.

Prav ima. Zanemarjam jo, prav nič ji nisem v pomoč. Spominjam se, ko je zadnjič potovala z avtobusom. Pospremila sem jo na avtobusno postajo. Nisem vedela, da je zadnjič, ko bo potovala sama. Stara je bila osemdeset let in ravno se je pripravljala na odhod v dom. Spominjam se vsake podrobnosti: ko na peronu čakava na avtobus, mama seže z roko v plaščni žep in potegne iz njega zmečkano avtobusno vozovnico. Drži jo v dlani in potem krčevito stisne. Vem, da se boji, da ne bi odpadel perforirani del. Morala bi ga zalepiti, si mislim. Toda težava ni vozovnica, ampak njena negotovost. O ničemer več ni prepričana. Nima rezervacije. Vprašam voznika, ki spravlja njen mali kovček v trebuh avtobusa, ali je dovolj prostora. Vidim, da ga je dovolj, samo nekaj potnikov zmrzuje na postajališču in kadi. Voznik, brkat možki v poznih štiridesetih, osorno reče: Ni ga! Lahko pri vas kupim rezervacijo? vpraša ona. Ne morete, ji odvrne in spusti

pokrov bunkerja, ki pade kot rezilo. V njenem vprašanju slutim nemoč človeka, ki je prestar za vse to, čisto odveč je, da bi še voznik vpil nanjo. V avtobusu zasede najprej en sedež, nato se presede. Kot da bi na drugem imela več možnosti, da je ne bi dvignil kdo z rezervacijo.

Gledam jo. Boli me želodec.

Mama v avtobusu ne sleče plašča. Vem, da pravzaprav čaka, da se bo prikazal potnik, ki ima vozovnico z rezervacijo. Če bo prišel, bo pripravljena. Sedi nekako otrplo, v pričakovanju še enega udarca bodisi od brkatega voznika ali koga drugega. V naročju stiska torbico, edino, česar se v tem hipu lahko oprime. V njej so ključi od stanovanja, zdravila, dokumenti, robčki, drobiž. Dokazi, da vendarle obstaja, čeprav se ji včasih zdi, da je ni več. V levi roki še vedno stiska vozovnico, boji se, da ne bi izgubila česa tako pomembnega. Ne morem je več gledati v tem umazanem avtobusu, v pričakovanju udarca, pred katerim je ne bi mogla obvarovati. Strahopetno odidem. Na poti domov preišlujem, da bi jo vseeno morala odpeljati z avtom, morala bi storiti več kot to, da sem jo samo pospremila na avtobus. Še dolgo imam pred očmi njeno roko z zmečkano avtobusno vozovnico, njen strah.

Kadar jo obiščem, že pri vhodu v dom vsakič znova začutim vonj postanega zraka, čistil in zadah teles, vonj po starosti.

Ko pospravlja posteljo, vidim na rjuhi rumenkasta madeža. Ju vidi tudi ona? Sta tu že od prej, se ju morda ne da več izprati?